

Lantbrukarandan är ur fas med omvärlden

Familjejordbruk är ett ord med starka känslomässiga laddningar. Alla tycks omhulda familjejordbruket och familjejordbruk har också varit en politisk målsättning i olika länder.

Ekonomer har hävdad att familjeägande är den ekonomiskt överlägsna organisationsformen för lantbruksproduktion. Visst förekommer stordriftsfördelar inom lantbruk, men det finns gränser. En gräns är att det är kostsamt att ha anställd ledningspersonal när det gäller biologisk produktion. De anställda agerar inte självklart för att produktionen ska bli så effektiv som möjligt. En familjejordbrukare har däremot intresse av att ständigt hålla uppsikt över vad som kan tänkas hända i produktionen.

INDUSTRIALISERINGSTREND

Trots denna förklaring har det under flera årtionden funnits en trend mot industrialisering av lantbruksproduktionen. Industrialiseringstendensen har varit mera tydlig i vissa länder såsom USA och Brasilien. Kanske har detta ett samband med jordbrukspolitiken och bondekooperationen.

Under den tid då det fanns många bönder, hade politikerna anledning att agera för familjejordbruket. Nu har lantbrukets industrialisering kommit en god bit på väg. De fåtaliga företrädarna för industrijordbruket är ingen viktig väljargrupp.

Kopplingen mellan kooperativt företagande och familjejordbruk behandlas i en aktuell artikel, skriven av Julie Hogeland. Hon är ekonom vid avdelningen för landsbygdsföretagande och kooperation inom USAs lantbruksdepartement i Washington.

RIMMAR INTE MED TRADITIONELL KOOPERATION

Hogeland menar att industrialisering av lantbruket inte rimmar med kooperation så som denna traditionellt har varit. Kooperationen har varit förbunden med en lantbrukaranda. I denna attityd ingår dels uppfattningen att bönderna alltid sitter i knät på de uppköpande företagen – hon drar till ordentligt och använder ordet livegenskap – dels har föreningarna betonat att bönderna bör vara solidariska mot varandra. Kooperationen har propagerat för uppfattningen att medlemmarna tillsammans utgör en stor familj.

När det nu i den nordamerikanska kooperationen har skett många konkurser, omvandlingar och utförsäljningar beror detta enligt Hogeland på att bönderna omsider har övergivet lantbrukarandan. Konkurrensen mellan primärproducenterna har tvingat fram allt mera stordrift. Ekonomernas argument för familjejordbruk kan ha försvagats genom att det har utvecklats nya organisationsmodeller, med vars hjälp de industrialiserade lantbruksföretagens ägare lyckas styra de anställda till att arbeta i helhetens intresse.

ÖMSESIDIGT BEROENDE

Resonemanget om stordrift känns igen från Swedish Meats sista år. När många grisproducenter blev mycket stora kunde slakteriföretagen inte negligera dem. Flera av dem som inte är lika stora skaffar

sig makt genom att gå samman och gemensamt förhandla med slakterierna. När slakterierna och grisbönderna därmed blivit lika beroende av varandra, behöver bönderna inte längre ett kooperativt slakteri. Dagens verklighet, både i Sverige och i USA, stämmer inte med livegenskapstanken.

Trots att stordriften har stor betydelse för lantbrukets industrialisering är det enligt Hogeland framför allt svårigheterna till samordning som förklarar den amerikanska kooperationens tillbakagång. Den vertikala integrationen är alltså en starkare drivkraft än den horisontella integrationen.

Kärnan i lantbrukets industrialisering är att de senare leden i förädlingskedjan måste besluta om primärproduktionen. Genom kontrakt ska bonden leverera rätt volym med rätt kvalitet till rätt plats. Förädlingsindustrin kräver detta för att vara konkurrenskraftig i relation till konsumenternas efterfrågan.

MARKNADSANPASSNING MOT KOOPERATION

Den perfekta samordningen är svår att uppnå i ett kooperativt system, där medlemmarna själva beslutar om vad, var och när de ska producera. Då krävs många förhandlingar, omstuvningar, transporter och annat, som föranleder effektivitetsförluster.

När livsmedelsföretagens konkurrenskraft beror på hur väl samordnade de olika leden i förädlingskedjan är, kan bönderna inte längre besluta om sin produktion. De måste bli uppboundna av kontrakt, om ens det räcker. Att besluten om råvaruproduktionen måste fattas av förädlingskedjans senare led är i strid med det kooperativa företagandets ideologi om självständiga bönder, som är solidariska och lojala.

Misslyckandena i den nordamerikanska lantbrukskooperationen hänger samman med att kooperationens lantbrukaranda inte svarar mot dagens marknadsförutsättningar. Föreningarna och bönderna har hållit fast vid att föreningarna ska avyttra vad medlemmarna råkar producera. Inneboende i den kooperativa företagssfären finns en motvilja mot förändringar.

Hogelands analys må var trist men i är alla fall intressant och kan ge en delförklaring till de problem många lantbrukskooperativa företag drabbats av och fortfarande har att hantera.

Vill du läsa mer?

Julie A. Hogeland: Managing uncertainty and expectations: The strategic response of U.S. agricultural cooperatives to agricultural industrialization. Journal of Co-operative Organization and Management 3 (2015), 60-71. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2213297X15000178>

Jerker Nilsson, Institutionen för ekonomi, SLU Uppsala

